

INNOVEREND ONDERZOEKEN - VERHALEN EN BEELDEN VAN HET WERKVELD

De school als tussenwereld

Melissa Sikar

marnix academie

Lectoraat Leren en Innoveren

Een schoolklas met een slapende schoolmeester, Jan Steen, 1672, olieverf op paneel, privéverzameling

Het schilderij is letterlijk en figuurlijk een schoolvoorbeeld van Steens ironische en humorvolle kijk op het leven. Terwijl de meester slaapt, halen de leerlingen allerlei kattenkwaad uit. Zo heeft een van de leerlingen de bril van de slapende man afgepakt en proberen anderen een vrouw angst aan te jagen. Op het schilderij plast een jongetje onbekommerd in een aarden kruik. Een meisje houdt een met poep besmeurde lap onder de neus van de snurkende schoolmeester. Het is een scene uit een schoolklas waarin we de geleefde werkelijk te zien krijgen met alle verhalen, ongemakken, maar ook levendigheid. De schoolpraktijk waarvan we in dit deel van het boek kennis mogen nemen, laat vooral zien hoe we innovatief en onderzoekend kunnen inspelen op de vragen die zich voordoen. Dat begint met verkennen en onderzoeken, al spelend en soms buiten de blik van de meester om.

DE SCHOOL ALS TUSSENWERELD

Burgerschapsonderwijs op een vmbo-school

Melissa Sikar

Vernieuwen, en vooral het vernieuwen van het onderwijs, is een proces van lange adem. Het vergt geduld, tact en bereidheid van de docenten tot onderling samenwerken; het vraagt om samenwerken met de interne en externe hulptroepen; maar vooral vraagt het dat leerlingen leren samenwerken. Leren samenwerken is een basale voorwaarde voor het werken aan vernieuwingen op school. In dit hoofdstuk doe ik een poging om de vernieuwingen in onze school, *Focus Beroepsacademie*, te illustreren aan de hand van het domein burgerschapsonderwijs.

Leren omgaan met onzekerheden

Door onderwijs en opvoeding op school leren jonge mensen deel te nemen aan de samenleving. *"Het is de taak om leerlingen te leren omgaan met de overeenkomsten en verschillen die met de culturele en religieuze achtergrondkenmerken samenhangen"*, schrijft Susam (2021) in zijn artikel Burgerschapsvorming is leren omgaan met onzekerheden. De school fungeert daarbij als een tussenwereld tussen de vertrouwde omgeving van het gezin als de primaire socialisatieomgeving enerzijds en de school waarin kinderen kennismaken en leren omgaan met elkaars cultureel-levensbeschouwelijke en maatschappelijke verschillen anderzijds. Voor een vmbo-school waar ik werkzaam ben, komt deze functie van de school in praktijkgericht leren scherp tot uiting. Essentieel hierin is dat elke school, ook onze school, een brugfunctie vervult en als oefenplaats fungeert waar leerlingen hun vertrouwde en bekende culturele omgeving achter zich laten en zich voorbereiden op de pluriforme samenleving. De bedoeling is dat zij als volwaardige burgers in een pluriforme samenleving op een humane manier met elkaar leren omgaan, ondanks de onderlinge culturele, talige en levensbeschouwelijke verschillen die op het eerste gezicht onoverbrugbaar lijken.

Context van de school en dynamiek van vernieuwingen

Onze school is gemotiveerd om vernieuwingen rondom burgerschapsonderwijs een plaats te geven. Focus Beroepsacademie bevindt zich in de

gemeente Barendrecht, maar heeft ook leerlingen uit Rotterdam-Zuid. Wij hanteren het Zweedse onderwijsconcept Kunskapsskolan Education (KED) waarmee inmiddels ruim negenhonderd leerlingen werken. Dit onderwijsconcept biedt leerlingen de kans om hun eigen leerroute te volgen en daarover eigenaarschap te nemen, iets wat ook wel gepersonaliseerd leren wordt genoemd. De kern van dit concept is dat iedere leerling op haar eigen niveau en in haar eigen tempo werkt aan eigen leerdoelen. Dit betekent dat iedere leerling andere doelen kan hebben dan een ander en daarom ook niet altijd in dezelfde klas zit. Daarbij biedt dit concept de mogelijkheid om een vak of een onderdeel van een vak, op een hoger niveau te volgen dan het gegeven schooladvies. Een vernieuwing is het resultaatgericht beoordelen van de leerlingen. Hierin ligt de nadruk op het geven van *feed-up*, *feedback* en *feedforward* tijdens de coachgesprekken, terwijl het onderwijssysteem geen cijfers aan toetsen koppelt. De leerling werkt toe naar een doel dat beoordeeld kan worden als behaald, deels behaald of niet behaald. De vraag hierin is hoe wij onze leerlingen daarin tegemoet kunnen komen met een betekenisvolle leeromgeving.

Binnen dit concept werken wij aan vernieuwingen in burgerschapsonderwijs. Als docent levensbeschouwing en coördinator in burgerschapsvorming richt ik mij daarbij op identiteitsontwikkeling en persoonsvorming van leerlingen. Wij zien dat als essentie van burgerschapsvorming. Focus is een combinatie van een christelijke en een openbare school; twee scholen hebben zich in één schoolgebouw genesteld. Focus benadrukt dat de identiteit van de leerling voorop staat. Ik zie onze school als de Nederlandse samenleving in het klein, gezien de multiculturele identiteit van de leerlingen. Focus is behalve een leergemeenschap ook een leefgemeenschap.

In deze ontwikkelingen is het niet voor iedereen eenvoudig om te schakelen van een klassiek schoolsysteem naar het KED-systeem. Het is een transitie waarin we tegen allerlei problemen aanlopen. Als school doen we er alles aan om met elkaar de knelpunten te bespreken en op te lossen. Zo hebben we op school een team van onderwijsexperts die beschikbaar zijn voor vragen en hulp op de werkvloer.

Plaats en maatschappelijke functie van het vmbo in het algemeen

De basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit vormen de kern van goed burgerschapsonderwijs, waarmee leerlingen de principes van een

democratische en pluriforme samenleving kunnen ontdekken. De school wordt gezien als de oefenplaats voor democratie en de omgang met diversiteit. Leerlingen leren om een actieve bijdrage te leveren aan de democratische cultuur die wij in Nederland hebben. Daarbij komen besluitvormingsprocessen en de invloed die zij als burger kunnen uitoefenen aan de orde. Met burgerschapsonderwijs is het de bedoeling dat leerlingen worden uitgedaagd om verbanden te leggen tussen hun eigen leefwerelden en grotere maatschappelijke vraagstukken. De bedoeling is dat leerlingen leren om over hun eigen grenzen heen te kijken en anderen te ontmoeten. Zo leren leerlingen een actieve leerhouding te krijgen, kritisch te zijn en reflectief te reageren op lastige en vaak ethisch geladen situaties. Leerkrachten en leerlingen leren te ontdekken hoe zij kunnen bijdragen aan de oplossing van vraagstukken.

Wij hebben daarbij veel aandacht voor de beroepsvoorbereiding van leerlingen. Leerlingen in de bovenbouw kiezen een profiel. Bij Focus is er bewust voor gekozen om de profielkeuzes te verschuiven naar de onderbouw. Het idee is dat na het vroegtijdig kiezen van een profiel basisvaardigheden beter op de leerling afgestemd kunnen worden. Binnen de profielen kunnen we gericht werken aan burgerschapsvorming. Naast het opdoen van de inhoudelijke kennis helpt het ontwikkelen van persoonlijke verbondenheid aan een specifiek profiel bij het kunnen deelnemen aan de pluriforme samenleving.

Ik hoop dat vele scholen de waarde van vakken als levensbeschouwing, burgerschapsvorming en maatschappijleer gaan inzien. Met burgerschapsonderwijs beogen we *kansengelijkheid* te bevorderen en zetten we leerlingen aan tot reflectief handelen, waarbij zij inzicht krijgen in hun eigen kunnen.

Een nieuwe ervaring roept interpretaties op die om herschikking van eerdere ervaringen vragen. De pedagoog Bert Roebben (2012, p. 108) verwoordt het ontmoeten van de ander als een kunst van het reizen. Dit duidt hij als een ware uitdaging waarin je oog hebt voor verschillen, voor wat verschil maakt en tot dan toe niet in het eigen referentiekader thuishoorde. Tijdens deze reis krijg je te maken met levensvragen, die je kunt categoriseren in de sociale, existentiële en geestelijke dimensie van het menszijn (Alii 2009, 44). Als mens ben je aangewezen op anderen, terwijl traditie en cultuur helpen bij het beantwoorden van vragen, waarbij je liefde, vrijheid en gerechtigheid toewijst als basiswaarden. We blijven zoeken naar deze samenhangende basisprincipes. Hierom zie ik het als een uitdaging om ontmoetingen te organiseren met mensen die onze leerlingen normaal gesproken vrijwel

nooit zullen tegenkomen. Laat ze luisteren, laat ze vragen stellen en geef ze een moment om te relativieren. Laat ze vooral reflecteren op wat dit met hen als mens doet en hoe zij hieraan kunnen werken. Naast kwetsbare groepen stimuleren we ook de ontmoeting met bekende Nederlanders, die door onze leerlingen vaak als ‘voorbeeld’ worden genomen.

Een blik in de toekomst

Geef leerlingen de mogelijkheid om zich bewust te worden van de mensen om hen heen. Hiermee kunnen we onze leerlingen de juiste opvoeding geven tot bewuste burger. Nu ik enthousiast mijn pleidooi heb beschreven, wil ik aangeven dat wij ons met hart en ziel inzetten voor deze bewustwording. Komend schooljaar starten we met een vakoverstijgende leerlijn voor burgerschapsvorming. Dit houdt in dat we in eerste instantie bij de vakken aardrijkskunde, geschiedenis, levensbeschouwing en maatschappijleer zullen samenwerken. Om de leerlijnen te kunnen vormgeven maken wij gebruik van ‘projectweken’. Een bijvoorbeeld daarvan is de week van respect. De Respect Foundation zet zich jaarlijks aan de hand van verschillende thema’s in voor diverse maatschappelijke onderwerpen. Naast vakoverstijgend werken zal onze aandacht ook uitgaan naar maatschappelijke stages. Maatschappelijke stages zijn (helaas) geen verplichting meer. Onze aandacht is momenteel gericht op beroepsstages in de bovenbouw. Dit is belangrijk voor de ontwikkeling van de leerlingen. Echter, ik zie ook het belang van een maatschappelijke stage voor hun identiteitsvorming. Nu we prachtige leerlijnen hebben gekregen om doelgericht te werken, blijft slechts één vraag over. In hoeverre zal de overheid financieel meewerken om binnen het onderwijs deze ontmoetingen mogelijk te maken, zodat de leerlingen een actieve bijdrage kunnen leveren aan een democratische samenleving waarin eenieder gelijk is en gelijk behandeld wordt?

Literatuur

- Alii, E. T. (2009). *Godsdienstpedagogiek: Dimensies en spanningsvelden*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Roebben, B. (2007). *Godsdienstpedagogiek van de hoop, grondlijnen voor religieuze vorming*. Leuven: Acco uitgeverij.
- Susam, H. (2021). Burgerschapsvorming is Leren Omgaan met Onzekerheden. In: A. van Staveren, & H. Susam (reds.), *Borgen van Innovaties of Blijvend Vernieuwen?* Utrecht: Lectoraat Leren Innoveren. Marnix Academie. Opgehaald van: <https://lnkd.in/dF6i67v>.

marnix academie
Lectoraat Leren en Innoveren

HOGESCHOOL
ipabo

 DE KEMPEL
HOGESCHOOL VOOR LERAREN

Colofon

Auteur: Melissa Sikar

Artikel is geschreven voor: Staveren, A. van en H. Susam (2022) *Innoverend Onderzoeken, grondslagen en praktijkvoorbeelden*, Marnix Academie

Correcties: Jollette van Eijden

Vormgeving: Het Firmament, communicatie vormgeving, Amsterdam

Uitgave: Lectoraat Leren en Innoveren, Marnix Innovatiecentrum

© 2022, Marnix Academie, Utrecht

Deze uitgave is mogelijk gemaakt vanuit samenwerking tussen Marnix Academie, Hogeschool IPABO en De Kempel, Hogeschool voor leraren.

De Marnix Academie heeft geprobeerd alle rechthebbenden van het gebruikte beeldmateriaal te achterhalen, mocht dit niet gelukt zijn dan kunnen rechthebbenden contact opnemen met de redactie.

De school als tussenwereld

Burgerschapsonderwijs op een vmbo-school

Melissa Sikar

Dit artikel is geschreven als praktijkhoofdstuk voor het boek *Innoverend Onderzoeken, grondslagen en praktijkvoorbeelden* van Arienne van Staveren en Hüseyin Susam (red.) dat is uitgegeven door de Marnix academie in 2022. Het boek biedt een grondslagen voor de doorgaande zoektocht om theorie en praktijk met elkaar te verbinden. Het fundamentele inzicht dat wetenschappelijke kennis niet op iets onfeilbaars berust wat rechtstreeks met de werkelijkheid correspondeert heeft ertoe bijgedragen dat het Olympusmodel van wetenschap haar plaats op het wetenschapspodium heeft moeten afstaan aan het op participatie en emancipatie gerichte Agoramodel waarin meedoen het belangrijkste kernwoord is. Het gaat daarbij om meedoen van álle betrokkenen; de groep van mensen die tot dan toe als de gebruikers van kennis werden geduid. Meer en meer worden zij door een groeiend aantal sociale wetenschappers als volwaardige medeonderzoekers gezien. Het boek bestaat uit theoretische grondslagen aangevuld met praktijkvoorbeelden uit het onderwijs.

marnix academie
Lectoraat Leren en Innoveren